

Martta Keltamäen (o.s. Koivunen) muistelmia Tampereen vankileiriltä

Nauhoitettu keväällä 1977

Meidät työnnettiin portista sisään ja jätettiin siihen, sitten tuli leirin sotilaita ja työnsivät meidät yhden parakin ovesta sisään. Siellä makasi miehiä toinen toisensa vieressä ja lavitsalla ylhäällä. Vartija painoi ovet kiinni ja silloin Suonpään Leon isä nosti päätänsä, hän oli haavoittunut ja näytti että tulkaa hänen tykönsä. Siinä oli myös meidän nuoriso-osastolainen Tuomisen Kalle. Aloimme horjua, saimme kai jonkinlaisen väsymys-kohtauksen, ja Kalle tuli ja tuki äitiäni ja meidät vietiin peremmälle kasarmia. Miehet riisuivat jalastamme märät kengät. Jollakin oli pussissa kuivat sukat, panimme ne jalkoihimme. He ottivat takkinsa ja peittelivät meidät ja sanoivat, että olkaa hiljaa, täällä tapahtuu kauheita asioita.

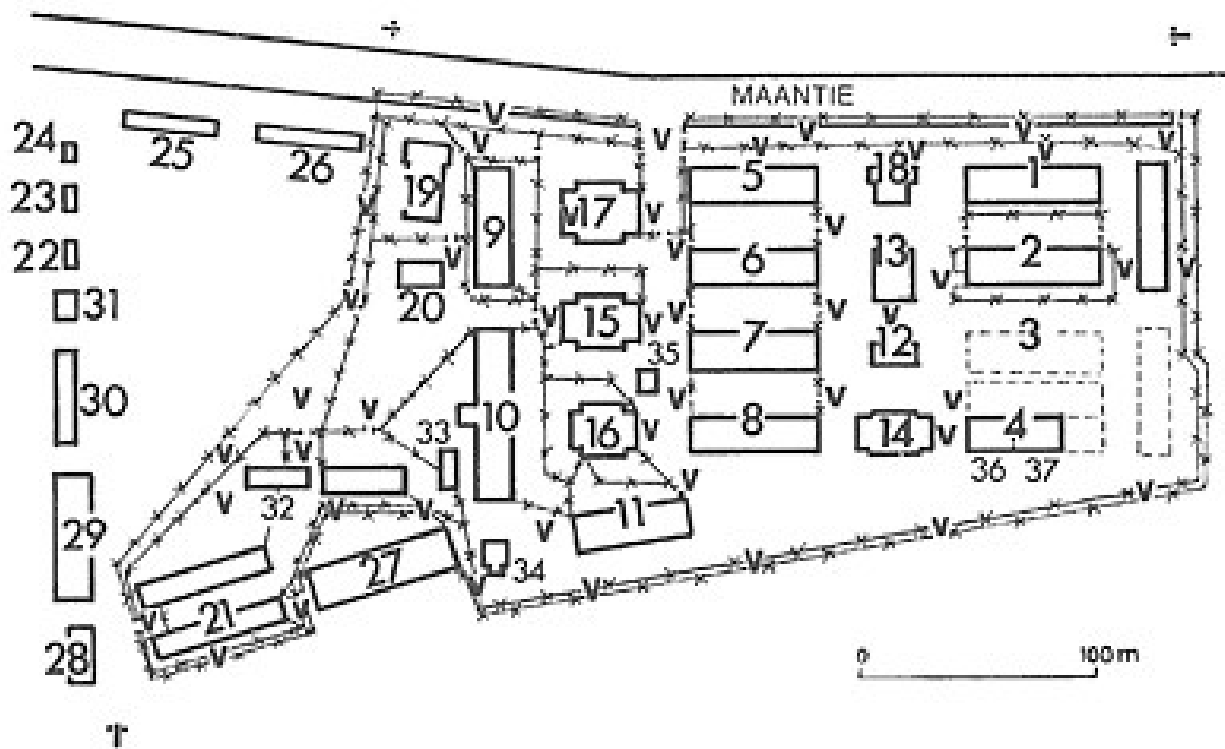
Näin olimme ensimmäisen yön, toisen päivän, kolmannen päivän. Emme saaneet tippaakaan vettä eikä mitään. Jotkut käydessään asioillaan ulkona olivat ottaneet kämmenelleen lunta, ja sitä pantiin pikkusen huulien väliin. Kolmantena päivänä meidät kaikki komennettiin ulos kasarmista. Sinne oli tullut eri paikkakunnilta suojeluskuntalaisia. Sieltä meidän rivistä poimittiin aina joka kymmenes, lähdettiin viemään ja kuului laukaus. Tiesimme mitä se tarkoittaa. Hevostallien takana oli santakuoppa, johon heitä ammuttiin.

Meidätkin erotettiin, mutta meitä ei viety sinne vaan meidät vietiin kasarmin pienempään parakkiin, jonka ikkunat olivat teloituspaikalle päin. Sinne oli tuotu Murron Emmi, Vihurin Iida ja Partion rouva, joka oli raskaana, hän oli ollut yleisesikunnassa konekirjoittajana. Sitten sinne tuotiin Vesilahden mummu, sellainen pikkuinen ihminen, joka oli tullut tuomaan tietoja Pyhäjärven jään yli ja joutunut vangiksi ja tuotu väsyneenä meidän muitten vaarallisten joukkoon.

Sinne parakkiin me jäimme sitten muutamiksi päiviksi. Se oli kyllä kauhea paikka. Aamulla, päivällä ja yöllä vietiin tuttuja ihmisiä ammuttavaksi. Partio oli pidätettynä, ja hänen vaimoaan ei meinannut millään saada pois ikkunan edestä. Hän oli raskaana viimeisillään; me kaikki sanoimme, että muista poikaa, olet vastuussa siitä, et saa tulla katselemaan.

Oli tuotu jo paljon muitakin naiskaartilaisia, ja huonetta tietysti tarvittiin muuhun tarkoitukseen. He olivat joutuneet numero 5:een, vastapäätä leirin kansliaparakkia, toiselle puolelle. Seuraavassa parakissa oli miehiä ja seuraava oli päävahti. Meille sanottiin sitten yhtäkkiä, että nyt lähdetään, vaatteet mukaan. Mutta ei meitä vietykään santakuopalle, vaan naisten yleiseen parakkiin, josta tuli sitten asuinpaikkamme huhtikuusta elokuun viimeiseen päivään.

Minut, joka olin heikoin meistä, pantiin alimmalle laverille nukkumaan. Toisissa oli päällekkäin kaksi, toisissa kolme laveria, mutta tässä oli kaksi, Asta meni ylimmäiselle ja äiti viereiselle laverille. Vesilahden mummo meni meidän äidin yläpuolelle. Ei ollut muuta kuin laudat, paljaat laudat. Jokainen teki pienen nytyin liinastaan tai jostakin päänsä alle. Naisten parakki oli sellaisessa paikassa, että editsemme vietiin päävahdista ne, jotka joutuivat ammuttaviksi, joten naiset näkivät tämän näytelmän joka päivä ja yö.

Parakki 1 = sairaala, 5 = naisten parakki, 17 = leirin kanslia, 15 = päävahti

Naiskaartilaiset tulivat Teiskosta, Ylöjärveltä, Nokialta, joten meitä oli paljon, se oli suuri kasarmi. Yhtäkkiä meidät kutsuttiin kansliaan, äitini ja me sisarukset. Meitä kuulusteltiin. Me ei tiedetty mitään, tunnettu ketään, eikä muistettu mitään. Se on papereissakin, ei me oltu mitään nähty, oltiin ainoastaan hoidettu sairaita. Meitä ei pahoinpidelty millään tavoin ruumiillisesti, ei tönittykään; tietysti meille ärjyttiin, mutta meihin ei koskettu. En muista kuulusteluista paljon muuta kuin sen, että me kielsimme kaiken. Olimme päättäneet, että pysymme siinä mitä olemme sanoneet.

Ykkönen oli ehkä ollut sairaalaparakkina jo venäläisten aikaan, koska sinne oli viety haavoittuneita ja muuten sairaita. Siellä oli myöskin sairaanhoitaja Ada Väisänen, joka oli ammattijärjestön puheenjohtajan Matti Väisäsen sisar. Hänet oli vangittu Pitkäniemessä, koska hän oli sairaalan ammattijärjestön puheenjohtaja. Näin meitä oli neljä sellaista, jotka pystyimme hoitamaan sairaita.

Saimme komennuksen ykkösen sairaalaan hoitajiksi, siis vankien sairaanhoitajiksi. Siskoni papereissa on, että 'on jonkinlainen sairaanhoitaja', minun papereissani, että 'on sairaanhoitaja'.

Meidät vietiin sinne, saimme valkoiset takit päällemme. Meillä oli paljon työtä, oli paljon merkiviä haavoja ja kuumeileviä potilaita. Sinne oli komennettu lääkäreiksi Moberg ja Loimaranta ja Jaakkola. En muista muitten sairaanhoitajien nimiä, ne katosivat sieltä hyvin nopeasti, mutta ylihoitajana oli Vihonen, Aino. Sitten tuli kolmantena tai neljäntenä päivänä nti Heikkinen. He olivat valkoisten joukkojen mukana tulleita hoitajia, ja heidät oli komennettu punaisten leirille hoitajiksi, olimme heidän alaisiaan.

Suoma Loimaranta oli tamperelainen lääkäri. Moberg oli ollut Pitkäniemien mielisairaalan lääkärinä aikaisemmin ja hänet oli komennettu sieltä. Äiti oli yöhoitaja, me olimme päivisin. Äitini oli koko ajan yöhoitajana. Meitä vuoroteltiin joskus myöhemmin niin, että toinen oli öisin ja toinen päivällä. Työtä tehtiin kahdentoista tunnin jaksoissa. Joskus saattoi mennä hyvin myöhäänkin, se riippui kulloisestakin tilanteesta.

Alkuun oli runsaasti haavoja, kuumetta ja nälästä johtuvia sairauksia. Paljon kuoli, koska eivät olleet saaneet ajoissa hoitoa, oli haavakuumetta. Ne punaiset potilaat, jotka olivat olleet kansainvälisen Punaisen Ristin perustamissa sairaaloissa, tyhjennettiin leirin sairaalaan. Tyhjennysvaiheessa tapahtui kuten esim. Lindellin koululla, että heidät ammuttiin seinää vasten ilman muuta, eikä kuljetettu mihinkään. Ne, jotka eivät pysyneet matkalla joukon mukana, ammuttiin myös.

Samaan aikaan kuulimme tykistötulta Lempäälästä, siellä käytiin vielä taisteluja. Tiesimme että oma elämämme oli kuularuiskun varassa, mutta toivoimme koko ajan, että sieltä ne Rahjan joukot vielä tulevat. Selän takana on sentään suuri kansa, jotka pelastuvat, ei merkitse mitään jos meitä menee tässä muutama kymmenen tuhatta. Näin uskoimme vankileirillä kuullessamme tulitusta. On aivan luonnollista uskoa näin, toivoa että ne voittavat, joiden puolesta on elämänsä antanut.

Vankilan sairaalassa ykkösparakissa oli viisi osastoa. Yhteen osastoon mahtui 30 vuodetta. Siis ykkösparakissa oli n. 150 potilasta. Neljästätoista oli satakunta potilasta. Sitten oli tarttuvien tautien osasto, muistaakseni parakki 13, se oli saunan takana, siitä muodostui sellainen kuoleman esiportti.

Väliajat lepäsimme, saimme samaa ruokaa kuin muutkin vangit, paitsi että vangit keittivät vartijoitten ruoat ja samoin vankien keittoloissa oli vankeja työssä, ja eräät vangit leipoivat. He tekivät kaunaleipää, johon pantiin selluloosaa joukkoon. Ei olisi pysytty hengissä, mutta Pispalasta Jokisen Olga joutui vartijoitten keittiöön, hän varasti ruokaa ja toi meille. Alkuun ei tietysti tullut kenellekään ruokaa, sitten annettiin lupa, että omaiset saavat lähettää ruokaa. Maalaiset yrittivät lähettää sinne, toiset tasasivat saamansa ruoan, mutta meillä ei ollut ketään, kuka olisi tuonut. Koukkarska oli ottanut haltuunsa Huotarin lapset, ja hänellä oli täysi työ selviytyä niiden ruokkimisessa. He luulivat, että meidät oli ammuttu. Joku oli nähnyt, kun meidät vietiin rantaan, joten he eivät edes etsineet meitä

Jokisen Olga ja joku muu toivat silloin tällöin palan vartijoitten ruokaa, se piti meidät hengissä. Me olimme aika heikossa kunnossa jo sinne tuotaessa, oltiin laihoja ja pitkiä, mutta oltiin voimisteltu paljon ja oltiin terveitä.

G.K.: Saivatko ne parempaa ruokaa, jotka joutuivat tekemään raskasta työtä hautausmaalla ?

M.K.: Alkuaikoina keitettiin punaisten hevosista vangeille ruokaa. Sinne koottiin punaisten ruumiita pitkin kaupunkia, koska kaupunkilaiset alkoivat valittaa hajua; ruumiita oli jätetty joka puolelle. Sitten huomattiin, että punaisten joukkoon oli sekaantunut kaksi valkoista kaatunutta. Haudat kaivettiin auki, ja naisia komennettiin pesemään ne ruumiita niin kauan, kunnes ne kaksi valkoista löydettiin. Kun he tulivat takaisin pestyään ruumiita, tuli heidän mukanaan kalman haju koko kasarmiin. Me toimme sairaalasta ämpärillisen kuumaa vettä ja lysolia, sillä sitten pestiin kasvot ja hiukset. Vaatteita tuuletettiin, niin että pahin haju meni pois.

Vangeilla oli omat vaatteet. Mitään peseytymismahdollisuuksia ei ollut. Tuli kesä ja alkoi tulla syöpäläisiä. Naiset huolehtivat vähän itsestään, kampsivat ym., mutta kyllä niitä ilmestyi. Sauna valmistui vasta elokuun alussa. Sitä kutsuttiin täisaunaksi, koska siinä oli myös desinfiomispaikka, jossa puhdistettiin vaatteet. Ensin saunaan ja vasta sitten sai vaatteet. Vasta viiden kuukauden kuluttua saatiin peseytyä. Vesihanalla sai pestä kasvonsa ja ottaa juomavettä, mutta kaikki eivät pystyneet tähän.

Sitten yhtäkkiä pakettien tuominen kiellettiin. Jonkun paketista oli löydetty puukko, joka oli muka tarkoitettu valkoisten surmaamista varten. Tällä perusteella hallitus antoi määräyksen, että pakettien eli lisäruoan tuominen vankileireille kiellettiin ehdottomasti. Tämä oli satua, mitään puukkoja ei ollut todellisuudessa.

Päävahdissa ruoskittiin ja hakattiin, kaikkia ei teloitettu. Jouduimme päävahtiin ensimmäisen kerran toukokuussa. Tarkoituksena oli saada ihmiset todistamaan itseään ja joitakin toisia vastaan. Oli sellaisia, jotka eivät puhuneet mitään, toiset tietysti puhuivat, mutta sehän on inhimillistä.

Oli kaksi ruoskijaa, ja tietysti aina ruoskittaessa kuului kauhea meteli. Sakeus Koivunen oli yksi, ja toista sanottiin 'Eteläpohjanmaaksi' ja 'Rensseliksi', hän oli pieni mies. Nämä toimivat vakituisina ruoskijoina. Ruoskimisen jälkeen vietiin sairaanhoitajat voitelemaan haavoja päävahtiin. Toisessa huoneessa ruoskittiin ja toisessa huoneessa voideltiin haavoja; aina oli mukana valkoinen sairaanhoitaja toisena, sinne joutui menemään aina kaksi hoitajaa.

Siinä hoitaessamme heitä jotkut saivat kuiskattua nimensä ja osoitteensa tai vanhempiensa osoitteet. Siihen aikaan meillä oli hyvä muisti, muistimme ne tarkasti. Monta kertaa vielä sitoessamme tuli pappi. Siellä oli ainakin Seppälä, Kaakinen ja joku kolmas.

Niille, jotka oli määrätty ammuttaviksi tarjottiin herran ehtoollista ja heidät komennettiin koppien keskellä olevalle käytävälle. Siinä pidettiin sitten jumalanpalvelus. Se alkoi: "kuolema on synnin palkka". Mutta taivaaseen voi päästä, jos vielä viimeisellä hetkellä uskoo Kristuksen vereen. Sitten veisattiin aina sama virsi synnistä ja helvettiin joutumisesta. Me kuuntelimme, vangit kuuntelivat, eivät he laulaneet. Oli joitakin vanhoja, jotka ottivat herran ehtoollisen, mutta kyllä ani harva sen teki.

A-L: Mitä sanottiin vangeille, jotka kieltäytyivät herran ehtoollisesta ?

M.K: Siinä ei puhuttu mitään. Annettiinhan vapaus mennä helvettiin tai taivaaseen, heille se oli samantekevää siinä vaiheessa. Jotkut sanoivat, etteivät kadu mitään ja toivoivat, että voivat kohdata kuoleman kuten kaikki muut toverit, jotka olivat aikaisemmin joutuneet kokemaan saman. Sitten oli vanhuksia, jotka olivat vain käyneet työväentalolla, ja jotka oli tuotu ympäristöpaikkakunnilta.

Eräänä aamuna ammuttiin Juupajoelta kotoisin oleva vanha mies, sinä aamuna ammuttiin paljon juupajokelaisia. Tämä vanha mies ja eräs nuori poika saivat jonkin kohtauksen ja heidät tuotiin erääseen koppisiin. Me olimme vielä siellä, ja poika itki, ettei enää näe äitiään, hän oli n. 13-vuotias. Sanoimme hänelle, että kun oikein ajattelet, niin äiti tulee sinua vastaan ja saattaa sinua sille kynnykselle, jonka yli ei kukaan pääse. Ole aivan rauhallinen, äiti on sinun kanssasi. Vanha mies sanoi, että minä olen vaarinasi sinun takanasi. Me pidämme sitten kädestä kiinni toisiamme. Tämä vanha mies sanoi sitten, että on se ihanaa, että joku myönteinen silmä katsoo meidänkin puoleemme, jotka lähdemme viimeiselle matkalle ja on kaikesta sydämestään mukanaamme. Muista sinä pikkuinen, että emme ole yksin. Kun heitä vietiin, niin hän talutti sitä pikkupoikaa ja sanoi lähtiessään, että mitä se minun enää, minä olen elänyt ja tehnyt työni, mutta minun käy sääli noita nuoria, joilla vielä on elämä edessä, ja niitä joilta jää suuret perheet. Olkaa uljaita. Silloin meitä vähän itketti. Se oli niin järkyttävää. Ne melkein kaikki tunsivat toisensa, kun ne olivat samasta kylästä.

Koko kevät tätä jatkui. Päävahdissa rääkättiin ihmisiä. Oli eräskin, joka vedettiin ylös kattoon ja sitten pudotettiin, ja hän loukkaantui siten, ettei muistanut enää mitään eikä pystynyt tekemään mitään työtä. Hänestä tuli aivan sekainen mieleltään. Hänen nimensä oli Eriksson ja hän jäi henkiin.

Kidutukset jatkuivat ja niiden rinnalle tuli nälkä. Ruoka oli vaan ruostuneita sillejä ja kapakalaa, sitäkin hyvin vähän, ja jotakin perunankuoria. Haavoittuneiden ja kuumesairaiden joukkoon alettiin tuoda nälästä pöhöttyneitä vankeja. Heillä oli nestevajausta, ja useimmat olivat menettäneet kaiken toivonsa ja uskonsa elämään, he olivat täysin välinpitämättömiä. Vähitellen kun pöhötys laski, he olivat kuin luurankoja. Päivät kuluivat, ja rinnan teloitusten kanssa jouduimme seuraamaan kaikkea tätä.

Vastakohtana, kun aamulla seisoi siskoni kanssa nojaten parakin seinään ovenpieleen ja katselimme hautausmaalle, jonka toisella reunalla oli avattuja hautoja, joihin kaadettiin ruumiskuormia. Vanha hautausmaa oli täynnä pihlajia, joiden oksat riippuivat täynnä marjoja, punaisina, ja valtavia lintuparvia, oli tilhiä, punatulkkuja. Punatulkkujen ääni, joka on sellainen mystillinen, on jäänyt soimaan korviini. Aina kun lintulaudalle tulee punatulkkuja, panen ikkunan auki ja ääni on kuin tervehdys niiltä, jotka sen musiikin soidessa kaadettiin yhteiseen hautaan. Luonto antoi uskoa, että asia ei ole kokonaan hävitty, kerran se kantaa hedelmää.

Oli eräs kaupungilla asuvaa teloittaja, Wirzenius-niminen, ja kun häntä hakeneet rattaat ilmestyivät aamulla portille, tiesi aina, että tänään tapahtuu suuria teloituksia. Tämä tapahtui aina varhain aamulla, oli vielä hämärää. Häntä jälkeen päin nähdessäni voin aina pahoin, minua ylenannatti, näin se jätti jälkensä. Muistan, että tavatessani häntä kadulla vielä v. 1940 ja -42, minua puistatti. Hän oli teloitusr ryhmän komentaja. Toinen komentaja oli vankileirin johtaja Tamminen, he molemmat olivat vuorotellen aina läsnä teloituksissa..

Ruumiita oli röykkiöittäin, ne riisuttiin ja kädet heiluivat ulkopuolella, koska ne oli niin korkeita kasoja. Ne oli ladottu pitkille lavereille. Maantien toisella puolella vankileiriparakeja vastapäätä oli se hauta, johon heidät pantiin.

A-L: Raittiusseura Taiston talolla oli aluksi vankileiri, missä kunnossa sieltä tuodut olivat ?

M.K: Kun heidät tuotiin sieltä tietä pitkin pääleiriin, he olivat kuin haudasta ylös nousseita. Kun katson Johanneksen kirkon alttaritaulua, tulee mieleen tämä. He hoippuivat toistensa varassa, joukossa oli paljon haavoittuneita, ihmettelin, miten he olivat elossa. Ei heitä tuotu sairaalaan, vaan vietiin parakkiin. Kenellekään ei annettu mitään hoitoa, paitsi ruumiinkantajat sitten toivat kuolemaan sairaalaan. Se oli kuoleman esikartano.

Oli itsestään selvää, että ne jotka olivat tulleet apaattisiksi, eivät selviytyisi, heillä ei ollut elämänhalua. Sitten heistä jotkut taas alkoivat yhtäkkiä saada elämästä kiinni, joku kipinä piti heitä hengissä ja muutamat pelastuivatkin, he pääsivät pois.

G.K: Papiston suhtautuminen näihin sairaisiin ja vankeihin yleensä huipentui, kun teologian tohtori Pietilä tuli ja julisti sanaa. Millä tavalla se tapahtui?

M.K.: Oli heinäkuu ja päivä oli kuuma. Kaikki jotka pääsivät ylös, ajettiin nelosen parakista sairaosastolta pihalle auringonpaisteeseen kuulemaan sanaa. He seisoivat siinä, toiset lyyhistyivät heti, vähitellen he alkoivat pyörtyillä. Ja se saarna oli kauhea. En ollut koskaan voinut kuvitella, että joku ihminen voi olla niin kauhea kuolevan joukon edessä, kun oli Pietilä, kuuluisa teologian tohtori ja kuuluisaa Pietilän sukua.

Sinne oli tullut kaksi sairaanhoitajaa, jotka olivat olleet Venäjän rintamalla Teollisuusliiton keisarilliselle armeijalle lahjoittamassa kenttäambulanssissa, Berg ja Jaatinen. Hekin seisoivat ikkunan edessä ja pudistivat vaan päätään, ja he olivat melko kylmiä ihmisiä. Mutta he olivat taitavia hoitajia, he olivat ainoat, jotka alkoivat pelastaa ihmisiä. Kun ei ollut mitään muuta mahdollisuutta, niin he vaativat perunajauhoja, joista tehtiin löysää velliä, joka annettiin suun kautta ja myöskin peräruiskeina. Tämä pelasti monia näistä luurangon kaltaisista ihmisistä. Ei lääkärit, vaan juuri nämä hoitajat.

A-L.: Mitä tämä teologian tohtori Pietilä puhui siellä, kun sanoit, että se oli niin kauheata ?

M.K.: Hän sanoi että ”Jumalan viha lepää teidän päällänne”. ”Olette saaneet ansaitun palkan teoistanne, josta nyt ensimäkinä näette tässä” jne. ”Mutta jos kadutte vielä viimeisellä hetkellä, niin Kristuksen veri voi pelastaa teidät kiirastulen kautta”. Tämä vankilaolo oli kiirastuli. Se puhe kesti kaksi tuntia. Siellä ne sairaat ihmiset seisoivat kaksi tuntia auringonpaisteessa. Tämä oli sitten sitä kristillistä veljeyttä.

Oli mm. sellaisia näytelmiä, että miehiä huudettiin työhön. He olivat niin huonossa kunnossa, että hoippuivat, mutta he yrittivät päästä työhön, sillä työpaikalla he saivat aina jonkin verran ruokaa siltä, joka työtä teetti. Nämä olivat yksityisiä työpaikkoja. Yksikin osasto vietiin Epilään kalkkia purkamaan rautatievaunusta, mutta heidät lähetettiin takaisin. He olivat niin heikkoja, etteivät pystyneet tekemään sitä. Pyydettiin lähettämään parempivointisia miehiä, eihän ne luurangot jaksaneet mitään tehdä, mutta paremmin voivia ei ollut.

Eräänä aamuna taas tällainen joukko lähti, ja siihen tuli eräs maalaisvaimo ja yritti antaa miehelleen pientä pakettia. Vartija ampui sen miehen siihen jonoon. Vaimo lyyhistyi siihen paikkaan. Käsipuolesta he raahasivat vaimon hautausmaan puolelle, mutta emme tiedä, mitä sitten tapahtui, ehkä hän pääsi lähtemään.

Sitten siellä oli kyllä muutamia sairaanhoitajia, jotka ottivat nimen ja pienen lapun, ja kun pyysimme lähettämään tiedon kuolemasta omaisille, he olivat tehneet sen, koska meille tuli kyselyjä palatessamme syksyllä. Siis inhimillisyyttäkin oli hoitajien joukossa. Jos kukaan teki työtä, niin Ada Väisänen, joka oli jo vanha ihminen. Hän oli vanki, mutta hän oli sairaanhoitaja. Ja hän teki työtä niin, että joskus nostimme hänet pystyyn ja talutimme hänet naisten parakkiin, jossa hän sai levätä.

Tapasin Ada Väisäsen silloin, kun hänen veljensä Matti Väisänen oli presidenttiehdokkaana ja hän oli Helsingissä veljensä luona taloutta pitämässä. Silloin kerroimme toisillemme kokemuksistamme, mutta eihän kukaan meistä ollut sellainen, että olisi voinut niitä muistiin merkitä. Me kertosimme muistoja ja itkimme.

Wilén oli ollut tuomiolla ja saanut viiden vuoden ehdonalaisen tuomion. Joku tuli häntä kaupungilla vastaan ja hänet tuotiin takaisin vankileirille. Ja häntä rääkättiin ankarasti. Tämä hänen kaupungilla tapaamansa henkilö siis painosti ja vaati asian uudelleen käsittelyä. Hän oli jo ollut oikeudessa ja päässyt ehdonlaiseen, mutta se asia otettiin uudelleen käsiteltäväksi..

Kun Wilen tuotiin sinne takaisin, häntä alettiin kiduttaa ja vaatia todistuksia toisia vastaan. Mutta hän ei sanonut mitään. Häntä hakattiin niin, se oli jotain kauheata. Heidä oli kaksi siellä. Heidät sidottiin penkkiin kiinni ja lyötiin ruoskalla, jossa oli päässä jokin kova esine. Emme nähneet hakkaamista, mutta kuulumme hänen huutonsa ja voihkeensa, kunnes hän oli tajuton. Meillähän oli aina työssä mukana tavallinen valkoinen sairaanhoitaja. Me sidottiin ja puhdistettiin haavat. Hänen selkensä oli hakattu verille, se oli yhtenä lihamöykkynä.

Pappi Kaakinen oli myötämielinen, tai näytteli myötämielistä vankeja kohtaan. Äitini oli saanut kahdeksan vuoden tuomion ja Asta oli saanut tuomion, joten he olivat päässeet sieltä pois, olin enää yksin sairasosastolla. Olin saanut siirron tarttuvien tautien osastolta keripukkiosastolle, joka sijaitsi päävartion vieressä. Sinne kuului kaikki mitä päävahdissa tapahtui. Siellähän hakattiin niitä vankeja. Tämä Kaakinen sanoi aamulla jonkin papillisen tervehdyksen. Sanoin etten tiedä mitään taivaan valtakunnasta, kun olen asunut koko yön helvetissä. Hän sanoi, että jos ensi yönä tapahtuu jotakin vastaavaa, tulkaa sanomaan. Minä sanoin etten ole mikään sanomaan, kyllä Kaakinen tietää, mitä koko kesän ajan on tapahtunut, ei minun tarvitse olla sanansaattajana. Keskustelun jälkeen, miltei seuraavana päivänä, minut pantiin pois sieltä ja jouduin tuomiolle. Myöhemmin tavatessani Kaakisen kaupungilla pysähdyin hänen eteensä ja sanoin, että olisin minä voinut tehdä siellä vielä jotakin, vaikka oma henkeni olisi viety, että te kehtasitte toimittaa minut sieltä pois. Hän ei sanonut mitään.

Sitä ennen oli tapahtunut Wilenin ampuminen. He olivat rääkänneet häntä. Viimeisillä voimillaan hän sai riuhtaistuksi itsensä irti penkistä ja hyökkäsi ”Eteläpohjanmaaksi” sanotun miehen kimppuun. Tämä oli pieni mies, Wilen nosti hänet ilmaan ja paiskasi lattialle. Tamminen ampui Wilenin välittömästi.

Wilenin ampuminenhan oli rikostapaus, kaikki ampumiset oli jo kielletty syyskesästä. Vaimo oli niin tarmokas, että haastoi heidät raastuvanoikeuteen. Vanginvartijat, jotka olivat todistamassa, todistivat, että vanki hyökkäsi Tammisen päälle ja Tamminen ampui itsepuolustukseksi, joten asia raukesi. Tällaista tapahtui siihen aikaan paljon.

Oli myös eräs Koskinen, semmoinen suuri mies – tämä tapahtui jo kesällä – joka otti Sakeuksen, kun tämä piiskasi ja rääkkäsi häntä. Hän kiskaisi itsensä irti penkistä ja antoi Sakeukselle selkäsaunan. Hänet vietiin ammuttavaksi. Sakeus oli piiskuri ja teloittaja, hän oli aina mukana teloitusryhmässä. Aamulehden mukaan hänen loppunsa oli sellainen, että hänet houkuteltiin johonkin riiheen, ja siellä hän sai sitten vetää viimeisen henkäyksensä. Hän oli Jämsässä olevan teloittajan Saaren tapainen. Hänen käsistään olivat enimmäkseen lähtöisin piiskaukset ja sitten oli eteläpohjalainen pieni mies. He kaksi rääkkäsivät siellä, he olivat sadisteja, jotka nauttivat siitä. He käyttivät kaikkia tietämiään keinoja tuottaakseen tuskaa. Suomen vankileireiltä ei tosiaankaan puuttunut mitään muuta kuin kaasukammio.

Vaikka Sakeus oli paha mies, niin kun veljeni Reino, joka oli 9-vuotias, tuli sinne aidan taakse ja käveli edestakaisin ja hänellä oli pieni paketti ja hän näytti sitä pakettia. Sanoin Sakeukselle, että veli antaisi pienen voileivän. Hän sanoi että ’minä kävelen tuonne toiselle puolelle ja heittäköön sitten, mutta niin ettei kukaan näe, ja minä en ole nähnyt sitä’. Ja niin Reino heitti sen pienen voileipäpaketin, mutta Sakeus tuli ja otti sen heti, ja katsoi ettei siinä ole mitään kirjettä, mutta ei siinä ollut kuin kaksi pientä leivänkappaletta, jossa oli jotakin välissä.

Kesäkuussa tapahtui naisia koskeva tapaus, jonka haluan kertoa. Kaikki naiset komennettiin ykkösen päässä olevalle lääkärien vastaanotolle, eli poliklinikalle, johon vietiin ennen sairaalaan tuloa. Kaikki naiset komennettiin tarkastukseen, ettei niissä ole 'pahaa tautia' (siis kyseessä oli sukupuolitauditarkastus). Kaikki työssä olevatkin pantiin jonoon, paitsi me sairaalassa työskentelevät. Tarkastus suoritettiin ylilääkäri Loimarannan ja johtajien määräyksestä. Tarkoituksena oli ilmeisesti osoittaa, että punakaartissa ja Punaisessa ristissä olleet olivat huonoja naisia. Murron Emmi asettui etupäähän jonoon, hän oli jo iäkäs ihminen, samoin Vihurin Iida. Kun he menivät sisään, Moberg sanoi perkele, nyt se saa minulta loppua, tulkoon Loimaranta jatkamaan jos tykkää, minä en tee tätä työtä... Ja niin kaikki naiset komennettiin takaisin eikä tarkastusta jatkettu. Moberg oli todennut tarkastuksesta, että eihän siellä ollut yhtään ainoata tyttöä, johon olisi koskettu, kuinka minä kehtaan niitä riisuttaa itseni eteen alasti. Loimaranta saa jatkaa jos haluaa.

Siellä oli siis nuoria tyttöjä, jotka eivät olleet koskaan olleet sukupuoliyhteydessä ja epäiltiin sukupuolitauteja. Oli tietenkin naimisissa olevia naisia. Jonoon pantiin myöskin Partion rouva, joka oli raskaana viimeisillään. Lapsi syntyi hänen siellä vankileirillä ollessaan, hänet vietiin synnytyslaitokselle ja tavallisesti ne otettiin ne lapset ja sinne ne hukkuivat. Mutta Partion rouvan sisar otti hoitaaksensa hänen synnyttämänsä pikku tytön ja äiti tuotiin takaisin vankileirille. Terve tyttö hänestä tuli, en tiedä mikä hänen kohtalonsa sitten oli. Mutta sellaisia siellä tapahtui.

Vihurin Iida joutui tuomiolle heinäkuun alkupäivinä, mutta minä en tiennyt siitä mitään, kun olin silloin siellä eristysosastolla. Ja silloin olin eristysosastolla, kun äitini ja Asta saivat tuomionsa, joten en päässyt heitä tapaamaan. Tiesimme, että isä oli myöskin siellä, mutta emme menneet koskaan katsomaan. Toiset vangit olivat vieneet hänet ja jos me olisimme menneet talleille ja jos olisi ollut pienikin epäily, että me menemme sinne jotakin varten, ei olisi tarvittu kuin että joku olisi kertonut sen mielenkiinnosta, ja meidän emme koko aikana voineet mennä tapaamaan isää. Toiset siellä olevista hevosmiehistä, jotka hoitivat hevosia ja jotka hoitivat isää, he toivat hänestä tietoja, mutta me emme päässeet koko kesänä häntä tapaamaan. Se oli semmoinen salaisuus, joka pysyi. Ja se on kyllä ihme, että hän oli niin pidetty, ettei kukaan vahingossakaan kertonut. Hän ei liikkunut siellä ennen kuin vasta syksypuolella. Hän sai tuomionsa vasta lokakuun 4. päivänä, ja hänet oli tuotu sinne kesäkuussa, ja kertaakaan me ei käyty katsomassa. Se olisi merkinnyt ehdottomasti sala-ammuntaa. Silloin tilanne oli jo sellainen. Hän sai sitten kuolemantuomion, mutta sai virallisen kuolemantuomion.

Edelleen siellä kidutettiin ja räkättiin. Nälkäkuolemat olivat niin kammottavia, että kukaan, joka on nähnyt ei voi unohtaa. Ihmiset olivat kuihtuneet luurangoiksi, ja heidät vietiin ja kaadettiin kuoppaan.

Siellä oli kansanedustaja Saarinen, joka on kirjoittanut kirjan, jossa hän kertoo Jämsän asioita ja muitakin. Samoin siellä oli sosiaalidemokraattisen puolueen piirisihteeri Kalliokoski. Kalliokoski kuoli siellä. Saarinen selvisi, mutta hänestä tuli vähän höpsähtänyt. Kun hän koetti tulla haastattelemaan meidän isää, niin tämä ei puhunut hänelle mitään. Hän auttoi Vaasan senaatin jäsenen Arajärven valkoisten puolelle. Kun viimeinen juna lähti pohjoiseen, oli Saarinen antanut siitä tiedon ja pelasti Arajärven valkoisten puolelle. Kukaan ei uskonut Saarisesta enää. Se oli sellainen teko, että ei kukaan voinut ymmärtää Saarisesta motiiveja, koska hän tiesi hyvin, mikä Arajärvi oli. Hän oli hyvin kiihkeä porvari.

Vankeja vietiin saamaan tuomioitaan. Emmi Murto vietiin tuomiolle ja hän sai kuolemantuomion. Hän on ainoa nainen, joka sai virallisen kuolemantuomion Tampereella ja koko Suomessa. Nämä muut, jotka tapettiin, tapettiin ilman tuomiota. Sain mennä käymään, kun hän oli päivällä saanut tuomionsa. Pyysin erästä hoitajaa, joka muutenkin teki palveluksia, tuomaan punaisia ruusuja. Sinä yönä, kun Emmi Murto oli päävahdin kopissa viimeistä yötä, ei tapahtunut mitään kidutuksia. Pääsin hänen luokseen ja me keskustelimme, meidän olimme perheystäviä. Hänen poikansa oli ollut teollisuuskoulussa. Hän oli myöskin vankina ja sai myöhemmin 8 vuoden tuomion. Heillä kotona oli ainoastaan Elma, joka oli meitä hieman vanhempi. Hän kertoi sitten kun kysyin, mistä oli saanut tuomionsa.

Hän sanoi, että tietysti kaikesta siitä, mitä olen tehnyt ja mistä minua syytetään. Häntä syytettiin työväenjärjestöjen toimeenpanevaan toimikuntaan kuulumisesta, hän oli ainoa nainen siinä. Hän oli myös punakaartin jossain järjestössä. Lisäksi hän oli ollut koko ajan mukana erilaisissa järjestelytehtävissä. Häntä syytettiin, että hän on kauhea kiihottaja, koska hän piti puheen Tammelan torilla punakaartilaisille, silloin kun Tampere oli jo piiritetty. Samoin syytettiin, että hän oli pitänyt niitä kiihotuspuheita koko ajan. Tunnetusti Emmi Murto ei ollut puhuja, vaan puheet oli pitänyt Hanna Malm. Hän tiesi sen kyllä, mutta hän ei tiennyt, missä Hanna Malm saattaa olla, onko hän jossakin vankileirillä. Joten jos hän olisi sanonut sen omaksi puolustukseksi, se olisi ollut Hannan edessä. Näin ollen hän ei puhunut mitään, ja hän sai siitä kuolemantuomionsa. Hän sanoi, että samahan se on kuolenko minä vai Hanna Malm. En tiedä, missä hän on tällä hetkellä, mutta toivottavasti hän elää, sanoi Emmi Murto.

Vietin yön kopissa, aamu tuli ja tiesin että heidät viedään aamujunalle. Minä hyvästelin Emmiä niin kuin sellainen hyvästellä, jota ei enää koskaan nähdä. Ja hän lähetti lapsilleen terveisiä, että hän on lähtenyt taisteluun ja seuraukset on nyt kannettava ja hän toivoi pystyvänsä kantamaan ne loppuun asti. Minä annoin hänelle ne ruusut. Siellä oli kolme muutakin, jotka olivat saaneet kuolemantuomion, mutta en muista niiden miesten nimiä. Miehet pantiin kaksittain käsirautoihin, mutta Emmiä ei pantu sen yhden miehen kanssa käsirautoihin, eikä hänelle pantu ollenkaan käsirautoja. Hän sai ruusut käteensä ja kun Emmiä vietiin aamulla, kaikista parakkien ikkunoista katseltiin ja hän heilutti niillä punaisilla ruusuilla niille vangeille. Tietysti kaikki tiesivät tuomiosta, jollakin tavalla oli järkyttävää, kun hänellä oli ne kukat.

Kuolemantuomiota ei laitettu heti käytäntöön, vaan Emmi vietiin Suomenlinnaan. Kaikki syksypuolella kuolemaan tuomitut vietiin Suomenlinnaan. Suomenlinnassa on luettelo siellä ammutuista kuolemantuomion saaneista. Virallisen kuolemantuomion saaneet vietiin Suomenlinnaan, koska heillä oli tilaisuus valittaa tuomiosta valtiorikosylioikeuteen ja sillä tavallahan esim. kun Emmi Murto valitti, hän sai tuomiotaan alennetuksi 15 vuoteen, aivan kuten isäkin. Eli heille annettiin oikeus valittaa tuomiostaan korkeimpaan oikeuteen. Samoin äidilläni, jota pidettiin johtavassa asemassa olevana, oli oikeus valittaa ja hänen tuomionsa aleni kuuteen vuoteen. Hän pääsi pois marraskuussa. Hänet vapautettiin toisessa armahduksessa, ensimmäisen armahduksen yhteydessä vapautettiin neljä vuotta saaneet.

Me seisimme siellä vankileirillä silloin juhannusaattona 1918, se oli kauheaa, kun siellä kuoli niin paljon silloin. Me olimme menossa päivätyöhön ja äiti oli tulossa. Me nojasimme siskon kanssa sitä naisten parakin oven pieltä vasten ja katselimme sinne hautausmaalle. Sieltä tulivat Koskisen sisarukset, jotka olivat sairaanhoitajia, ja heillä oli ruusuja kädessä, he olivat aamulla olleet käynnillä siellä hautausmaalla. Ja kun

me seisoimme siinä, niin he antoivat kummallekin kaksi vaaleanpunaista ruusua. He eivät tienneet mitä se meille merkitsi, ei me itketty, mutta meillä kyyneleet vuoti. He sanoivat, että 'se on kuitenkin tervehdys elämästä, että usko elämään täytyy säilyä, tytöt'. Siellä oli tällaista myötämielisyyttä ja sitä osoitettiin sellaisilla pienillä huomaavaisuuksilla. He olivat ainoita, jotka yöllä keittivät teetä ja olivat kotona leiponeet jonkinlaisia pieniä kakkuja, ja he olivat panneet sen puolittain ja antoivat meillekin sellaisen puolikkaan ja toivat sitä teetä. Siellä oli sellaista myötätuntoa, sillä se alkoi hirvittää heitäkin. Alkupuolella naiset Tampereellakin oikein innostui, kun valkoiset tuli. Ahlforsin puutarhastakin kaikki valkoiset narsissit taitettiin ja kylvettiin niiden valkoisten sankarien eteen. Kun ensimmäisiä ammuttiin pelti-makasiinilla, valkoiset naiset tanssivat Kastinsillalla, joka meni yli rautatien. Ne tanssivat siinä, kun toisia teloitettiin. Mutta ei kaikki olleet yhtä julmia, ja se oli varmaan kauheaa niiden hoitajienkin nähdä se julmuus. Mutta täytyy sanoa, että Jaatinen ja Berg ei koskaan näyttäneet tunnepuoltaan. He olivat hyviä hoitajia, kohteliaita ja asiallisia, mutta koskaan he eivät osoittaneet ystävällisyyttä. Kun taas Vihosen sisar Alma ja muut valkoiset hoitajat osoittivat ystävällisyyttä. Se oli heillekin sellaista, että he eivät voineet ymmärtää sitä, että ihmisiä ei voida millään tavalla auttaa.

A-L: Vankileireillähän oli punatautia?

M.K.: On, oli pilkkukuumetta ja punatautia, ja osa oli ehkä ruttoa. Ainakin kaupunkilaiset pelkäsivät, että siellä on ruttoa, ja mahdollisesti sitä olikin, koska ne sai ankaria paiseita. Eikä sillä osastolla ollut ketään muuta hoitamassa kuin minä ja eräs mies.

A-L: Minkälainen kosketus sinulla oli näihin valkoisiin hoitajiin?

M.K.: Ei minkäänlaista. Ikkunasta lykättiin jotain lääkkeitä ja ruokaa, siinä oli kaikki kosketus. Eikä kukaan lääkäri käynyt. Kun ne olivat kerran todenneet sen taudin, ne tiesivät ettei sille voi tehdä mitään. Kun jouduin sinne, Loimaranta kysyi, että pelkääkö minä mennä sinne. Minä sanoin, että en, ei täällä enää pelätä, se aika on mennyt ohi. Minä jouduin sinne yksinäni, enkä ollut vielä seitsemäätoista täyttänyt.

A-L: Paljonko niitä sairaita siellä oli?

M.K.: Niitähän tuli ja meni, saattoi olla parikymmentäkin yhtä aikaa ja oli päiviä, jolloin oli vain muutama. Pian se loppui, kun siellä alettiin puhdistaa niitä parakkeja, ja ne tuotiin väkipakolla sieltä ulos. Ei niiden vankien vuoksi, mutta ne pelkäsivät, että se leviää kaupunkiin

G.K.: Kävikö pappi siellä koskaan?

M.K.: Ei, pappi ei käynyt koskaan, mutta Moberg kävi ikkunan takana portailla ja toi lääkkeitä. Minä vaan otin lääkkeet enkä puhunut mitään. Se oli niin kauheata, etten halunnut kenenkään kanssa puhua. Äitiä ja Astaa ei päästetty sinne ollenkaan, ei edes portaille katsomaan, olin ihan yksin. Oli se niin rankkaa, että olen monta kertaa ajatellut, että minulla on rautaiset hermot perintönä, kun kaiken sen kestin. Joskus illalla laitan

silmäni kiinni ja lähetän terveisiä niille sinne. Jos ne jotain tajusivat, niin niiden katseessa oli jotain niin lämmintä ja ystävällistä. Se on sellainen, joka on aina seurannut mukana elämän polulla.

A-L: Kuinka paljon siinä vankileirille järjestetyssä sairaanhoidossa oli kasvojen pesemistä ulkomaailman silmissä?

M.K.: Varmasti oli, siinä haluttiin näytellä, että näin hoidetaan niitä rikollisia. Leireillä oli sairaaloita, Tammisaaressakin oli, mutta ne olivat sellaisia, joissa erotettiin kuolevat niistä, jotka vielä pysyivät elossa. Vasta syyskesällä alkoi hoitaminen. Se oli sellaista oopiumpulveria, joka oli väriltään punaista. Sitä sanottiinkin 'punaiseksi pulveriksi'. Sekin piti monta kertaa väkisin antaa heille, kun he eivät halunneet ottaa sitä. He pelkäsivät, että heidät myrkytetään. Mutta sehän auttoi 'enteritikseen', joka on ripuli ja suoliston ja vatsan kuivetustauti. Se oopiumi sitoi ripulia.

Menen nyt siihen, kun isä tuotiin päävahtiin. Pari kertaa uskallettiin mennä sinne, ettei tapahtuisi mitään sellaista, että julkisesti olisi häntä ruvettu syyttämään, koska ne talleilla olevat miehet olivat vieneet pois sieltä ja oli käsitys, että hänet oli ammuttu ilman muuta.

G.K.: Mistä tiesitte että hänet oli tuotu leirille ?

M.K.: Kukkolan pappa, joka vei meidän isän sinne, kuiskasi äidille, että Aatto on täällä. Meille tytöille asian ilmoitti vartiomies, mutta äidille ilmoitti Kukkolan pappa ja hänelle siitä oli ilmoittanut luultavasti Virtasen Onni. Miehet järjestivät niin, että isä vaan hävisi päävahdista. Kaikki koko päällystö ajatteli, että hänet on ammuttu, ja hän sai olla koko kesän siellä hevosmiesten mukana talleilla, ja miehet varastivat pellosta uusia pieniä perunoita ja syöttivät niitä raakoina isälle saadakseen hänet pysymään hengissä.

Sisareni pääsi vapaaksi 3. elokuuta, minä pääsin 30. päivä.